

ГОТОВНІСТЬ ДІТЕЙ З ТИПОВИМ РОЗВИТКОМ ТА ЇХ БАТЬКІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

PREPAREDNESS OF CHILDREN WITH TYPICAL DEVELOPMENT AND THEIR PARENTS TO THE INTERACTION WITH CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки дітей дошкільного віку з типовим розвитком та їх батьків до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах закладів освіти. Незважаючи на переваги інклюзії для всіх дітей, не всі учасники навчально-виховного процесу можуть прийняти дітей з особливими освітніми потребами. Ця неготовність має не лише матеріально-технічні, а й психологічні та морально-етичні причини. Зазначається, що міжособистісні взаємини, що виникають між дітьми, їхнє ставлення одне до одного, взаємні оцінки та очікування – вагомі складники гармонійного особистісного розвитку кожної дитини. Важливу роль у формуванні особистості дитини має потреба у спілкуванні з однолітками, в оточенні яких вона знаходиться. Між дітьми можуть виникати найрізноманітніші форми взаємин, тому дуже важливо, щоб дитина з самого початку перебування в дошкільному закладі, здобувала позитивний досвід співробітництва, взаємодопомоги. Встановлено, що більше половини опитаних дітей дошкільного віку з типовим розвитком готові товаришувати з дітьми з особливими освітніми потребами, водночас майже половина опитаних дітей не хочуть гратись з дітьми з особливими освітніми потребами. Визначено, що майже третина дітей відчуває страх перед дітьми з особливими освітніми потребами, а бажання навчатись в умовах інклюзії виявили менше половини дітей дошкільного віку з типовим розвитком. Готовність дітей з типовим розвитком до взаємодії з однолітками з особливими освітніми потребами також залежить і від батьків, їхнього відношення до дітей з особливими освітніми потребами. Досліджено ставлення батьків дітей з типовим розвитком до дітей з особливими освітніми потребами та можливості спільного навчання їхніх дітей з дітьми з особливими освітніми потребами. У більшості батьків виявлено позитивне відношення до дітей з особливими освітніми потребами. Проте майже половина опитаних батьків вважають, що діти з особливими освітніми потребами мають відвідувати спеціальний навчальний заклад. Значна частина батьків не знає про можливість спільного навчання їхніх дітей з дітьми з особливими освітніми потребами і навіть теоретично не уявляють, як це можна здійснити.

Ключові слова: готовність до взаємодії, діти з особливими освітніми потребами, дошкільники, батьки.

The article is devoted to one of the current problems of preparing preschool children with typical development and their parents to the interaction with children with special educational needs in educational institutions. Despite the benefits of inclusive environment for such children, not all educational institutions can accept children with special educational needs. This unpreparedness has not only material and technical, but also psychological and moral and ethical reasons. It is noted that interpersonal relationships that arise among children, their attitude to each other, mutual assessments and expectations - are important components of the harmonious personal development of each child. An important role in shaping a child's personality plays the need to communicate with peers. A variety of forms of relationships can arise among children, so it is very important for a child from the beginning of staying at preschool establishment to gain a positive experience of cooperation and mutual assistance. It was found that more than half of the surveyed preschool children with typical development are willing to make friends with children with special educational needs, while almost half of the surveyed children do not want to play with children with special educational needs. It is estimated that almost a third of preschoolers are afraid of children with special educational needs, and less than half of preschool children with typical development have expressed a desire to study in an inclusive environment. The readiness of children with typical development to interact with peers with special educational needs also depends on the attitude of their parents to the problem. The attitude of children's parents with typical development to children with special educational needs and the possibility of their joint training have been studied. Most parents have a positive attitude towards children with special educational needs. However, almost half of the surveyed parents believe that children with special educational needs should attend a special school. Many parents are unaware of the possibility of co-education of their children with children with special educational needs and do not even theoretically imagine how this can be done. **Key words:** readiness for interaction, children with special educational needs, preschoolers, parents.

УДК 376-056.2/3
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/46.16>

Михальська С.А.,
докт. психол. наук,
доцент кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Михальська Ю.А.,
канд. психол. наук,
ст. викладач кафедри
психолого-медико-педагогічних основ
корекційної роботи
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема готовності дітей з нормотиповим розвитком та їх батьків до взаємодії, спілкування, навчання з дітьми з особливими освітніми потребами актуальна на сьогоднішній день. Адже й надалі продовжує виникати небажання дітей з типовим розвитком та їх батьків взаємодіяти та спілкуватись з дітьми з особливими освітніми

потребами, що в свою чергу ускладнює впровадження інклюзивної освіти. Тому, для успішного подальшого впровадження інклюзивної освіти потрібне вирішення питання психологічної підготовки усіх учасників освітнього процесу до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міжособистісних взаємин дітей

з дорослими та однолітками, впливу міжособистісних взаємин на емоційний та психічний розвиток дитини, на формування її особистості в цілому досліджувались багатьма науковцями (Л. Виготський, Я. Коломінський, Г. Костюк, М. Лісіна, С. Максименко, В. Мухіна, Р. Павелків, Т. Піроженко та ін.).

С. Миронова, О. Олійник, О. Єкжанова, О. Резнікова та ін. вивчали питання, пов'язані зі психолого-педагогічним супроводом та інтеграцією дітей з особливими освітніми потребами [1, 3, 4].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасних наукових публікаціях описано підготовку вихователів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Проте, особливості психологічної підготовки саме дітей з типовим розвитком та їх батьків до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами розкриті недостатньо. Не дивлячись на значні переваги інклюзивної освіти, не всі учасники освітнього процесу можуть позитивно прийняти дітей з особливими освітніми потребами. Зокрема неготовність батьків дітей з типовим розвитком до інклюзивної освіти, взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами має психологічні та морально-етичні причини. Це все потребує вирішення питання підготовки дітей з типовим розвитком та їх батьків до інклюзивної освіти. Тому, **метою** даної роботи є обґрунтування необхідності підготовки дітей дошкільного віку з типовим розвитком та їх батьків до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах закладів освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжособистісні взаємини, що виникають між дітьми, їхнє ставлення одне до одного, взаємні оцінки та очікування – вагомі складники гармонійного особистісного розвитку кожної дитини. Від місця і статусу малюка в дитячому колективі залежить формування гуманістично спрямованої особистості, відповідальної, впевненої у собі, психічно здорової, щасливої, з достатньо оптимальною самооцінкою [5, с. 8-11].

М. Дяченко, Л. Кандилович, Я. Коломінський запропонували віднести до структури міжособистісної взаємодії: певні спонукання (інтерес, розуміння потреби у взаємодії, співробітництві, спілкуванні тощо); певну поведінку (мова, жести, міміка і т.п.); емоції і почуття (симпатія чи антипатія, взаємна атракція або негативні стани та ін.); пізнання (сприймання іншого, мислення, уява); саморегуляцію, волю (витримка при відсутності взаєморозуміння, володіння собою у випадку конфлікту тощо) [2].

Готовність дітей з типовим розвитком до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами ми дослідили через ставлення дошкільників до дітей з особливими освітніми потребами, готовності до товаришувати з ними, до можливості

навчатись у школі в одному класі. Нами були запропоновані такі питання:

- «Чи зустрічали дітей з особливими освітніми потребами?»,
- «Чи готові гратись з дітьми з особливими освітніми потребами?»,
- «Чи готові дружити з дітьми з особливими освітніми потребами?»,
- «Чи бояться дітей з особливими освітніми потребами?»,
- «Чи хотіли б навчатись у школі в одному класі з дітьми з особливими освітніми потребами?».

Ми провели опитування серед 56 дітей 5-7 років із закладів дошкільної освіти, у яких ще не впроваджено інклюзивну систему освіти.

За результати опитування половина дітей дошкільного віку з типовим розвитком не зустрічали дітей з особливими освітніми потребами. 57,14% дітей дошкільного віку з типовим розвитком виявили готовність товаришувати з дітьми з особливими освітніми потребами. Проте 58,92 % дітей дошкільного віку з типовим розвитком не мають бажання спільно гратись з дітьми з особливими освітніми потребами. 37,50 % дошкільників з типовим розвитком відчують певний страх до дітей з особливими освітніми потребами. Варто відзначити, що не дивлячись на так результати 46,43% дітей дошкільного віку з типовим розвитком висловили бажання навчатись в умовах інклюзії.

Готовність дітей з типовим розвитком до взаємодії з однолітками з особливими освітніми потребами також залежить і від батьків, їхнього відношення до дітей з особливими освітніми потребами. Адже саме в сім'ї починають формуватися перші уроки моралі, опановуючи з допомогою батьків норми порядності, доброти, працьовитості тощо. У моральній поведінці дитини приклад дорослого відіграє найважливішу роль, а саме завдяки позитивному прикладу батьків дитина легко і ненав'язливо вчиться жити відповідно до моральних норм суспільства.

Моральне виховання з перших років життя дитини спрямоване на формування її моральної позиції, ціннісних орієнтирів, інтересів і потреб. Адже на цьому етапі закладаються основи морального розвитку особистості, розвиваються уявлення, почуття, звички, які спрямовують подальше її вдосконалення.

Дошкільне дитинство є початковим періодом становлення особистості, коли формуються основи характеру, ставлення до навколишнього світу, людей, до себе, засвоюються моральні норми поведінки, важливі для особистісного розвитку якості психіки. Однією з перших моральних потреб є потреба у спілкуванні. Задовольняється вона у процесі взаємодії з дорослими, які добирають педагогічно доцільні зміст і засоби спілкування [3, с. 210-228].

Завдяки включенню дитини у різні види діяльності та спостереження за життям дорослих створюються сприятливі умови для засвоєння дітьми складних моральних норм, що знаходять реалізацію у правилах поведінки дитини, як з дорослими, так і з ровесниками. Визначено, що моральні судження дошкільника знаходяться на стадії морального реалізму, відображаючи однозначне розуміння добра і зла, побудоване на авторитеті дорослого.

В дошкільному віці спостерігається ускладнення сфери спілкування дитини з оточуючими. Спостереження за життям дорослих переключаються на систему особистісних взаємовідносин. Все це створює сприятливі умови для засвоєння дітьми складних моральних норм, що знаходять реалізацію у правилах поведінки дитини, як з дорослими, так і з ровесниками.

Тому, ми вирішили дослідити і готовність батьків дітей з типовим розвитком до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами за допомогою анкети «Анкета для опитування батьків, діти яких не навчаються в інклюзивних групах разом з дітьми з особливими освітніми потребами».

Для визначення ставлення батьків дітей з типовим розвитком до дітей з особливими освітніми потребами та можливості спільного навчання їхніх дітей з дітьми з особливими освітніми потребами нами були запропоновані такі питання: «Чи знаєте Ви, кого називають «діти з особливими освітніми потребами?»», «Як Ви ставитесь до дітей з особливими освітніми потребами?»», «У якому садочку краще було б навчатися дітям з особливими освітніми потребами?»», «Чи надає Ваша дитина підтримку/допомогу дітям з особливими освітніми потребами?». У анкетуванні брали участь 70 батьків.

Поінформованість дорослих про «дітей з особливими освітніми потребами» показала, що 14,28 % опитаних батьків не знають кого називають «діти з особливими освітніми потребами»

У більшості (75,71 %) батьків відношення до дітей з особливими освітніми потребами є позитивне. Водночас 20,00% батьків співчують таким дітям, а 2,86 % є байдужими.

Стосовно визначення дорослими закладу освіти для дітей з особливими освітніми потребами, то 51,43% респондентів зазначили, що такі діти мають відвідувати загальноосвітній навчальний заклад, а 48,57% – спеціальний. Слід відмітити, що жоден з батьків не висловився, що навчання має відбуватись вдома.

На запитання: «Чи надає Ваша дитина підтримку/допомогу дітям з особливими освітніми потребами?» 30,00% батьків не змогли відповісти. Водночас 57,14% батьків дали ствердну відповідь.

При вивченні необхідності проведення з дітьми бесіди з питань дружнього ставлення до людей з особливими потребами з'ясувалось, що

54,28% батьків вважають проведення такої бесіди доречним, а 34,29% не вбачають у цьому потреби.

З'ясування наявності друзів з особливими освітніми потребами у дітей показало, що у 27,14% не мають дружніх стосунків із дітьми з особливими освітніми потребами. У той же час 10,00% батьків вибрали варіант відповіді «інше» і вказали, що «не знаю»; «не приходилось»; «моя дитина обирає друзів не за індивідуальними потребами, а за інтересами».

Для визначення поінформованості батьків про інклюзивну освіту нами були запропоновані такі питання: «Чи знаєте Ви про впровадження інклюзивної освіти?», «Чи будете Ви підтримувати процес запровадження інклюзивного навчання у Вашому садочку?», «Чи хотіли б Ви дізнатися більше про спільне навчання з дітьми з особливими освітніми потребами?»», «Як запровадження інклюзивної освіти у Вашому садочку може вплинути на Вашу дитину?».

Що стосується впровадження інклюзивної освіти, то виявилось, що 73,59% батьків узагалі не чули про можливість спільного навчання їхніх дітей з дітьми з особливими освітніми потребами і навіть теоретично не уявляють, як це можна здійснити.

За результатами анкетування 90,00% батьків вважають, що якісну освіту мають отримувати всі діти, незалежно від їхніх індивідуальних якостей або проблем.

Питання про підтримку дорослими інклюзивної освіти показало, що 65,71% батьків готові підтримувати запровадження інклюзивного навчання. Водночас 32,86% батькам було важко відповісти.

Запитання «Чи хотіли б Ви дізнатися більше про спільне навчання з дітьми з особливими освітніми потребами?» мало на меті з'ясувати потребу батьків у додатковій інформації про інклюзивну освіту. Результати виявились такими:

- 20,00% зазначили, що хотіли б дізнатися про новини реформи освіти на батьківських зборах;
- 21,42% висловилися, що потрібну інформацію шукають самостійно;
- 47,14% вказали на бажання прослухати лекцію, бесіду;
- 2,85% зауважили, що їх не турбує ця проблема;
- 5,70% не мають на це часу.

Про вплив інклюзивної освіти на навчання ми дізнались із відповідей на запитання «Як запровадження інклюзивної освіти у Вашому садочку може вплинути на Вашу дитину?». Батьки відповіли наступним чином:

- 57,14% зазначили, що вплине позитивно та сприятиме набуттю життєвих навичок;
- 40,00% важко відповісти;
- ніхто з батьків не висловився за зниження рівня якості освіти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, результати дослідження показали достатньо низький рівень готовності дітей з типовим розвитком до взаємодії з однолітками з особливими освітніми потребами. Визначено, що майже третина дітей відчуває страх перед дітьми з особливими освітніми потребами. Проте, більше половини опитаних дітей дошкільного віку виявили готовність спілкуватись та товаришувати з дітьми з особливими освітніми потребами. Майже половина опитаних батьків вважають, що діти з особливими освітніми потребами мають відвідувати спеціальний навчальний заклад. Водночас 90,00% батьків вважають, що якісну освіту мають отримувати всі діти, незалежно від їхніх індивідуальних якостей або проблем. Слід зауважити, що значна частина батьків не знає про можливість спільного навчання їхніх дітей з дітьми з особливими освітніми потребами і навіть теоретично не уявляють, як це можна здійснити.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми готовності дітей та їх батьків до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами. Перспективи подальшої науково-дослідницької

роботи ми вбачаємо у формуванні в дітей та батьків психологічної готовності до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Інклюзивне навчання : організаційне, змістове та методичне забезпечення : навчально-методичний посібник / Кол. авт. ; за заг. ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 236 с.
2. Мороз О.І. Формування міжособистісних взаємин дітей на етапі переходу від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку (в умовах навчально-виховного комплексу «школа-дитячий садок») : автореферат дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. К., 2011. 20 с.
3. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К. : «Академвидав», 2006. 456 с.
4. Тарасюк Л.М. Особливості становлення міжособистісної взаємодії дітей дошкільного віку. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 24. С. 646–658.
5. Якименко Л. Дитина в колективі однолітків : соціальний аспект підготовки до школи. *Дошкільне виховання*. 2012. № 6. С. 8–11.